

JONGEREN AAN ZET

METHODIEKBESCHRIJVING
JONGERENPARTICIPATIE
IN HOOGRAVEN - UTRECHT

INHOUDSOPGAVE

Aan de lezer

Leuk en vol energie

1. **Beslissingen én verantwoordelijkheid nemen**
Jongerenparticipatie in het algemeen

2. **Jongeren aan Zet: de feiten**
Een uiteenzetting van het project
2.1 Het begin
2.2 Achterliggende ideeën
2.3 Wat heb je nodig
2.4 De eerste jaren

3. **Jongeren echt aan Zet**
De methode: ontstaan, essentie en gehanteerde technieken
3.1 Geen bureauwerk!
3.2 Het geheim van het succes
3.3 Stap voor stap

4. **Ook chillen en lekker dollen**
De rol van de jongerenwerker
4.1 Rollen van de jongerenwerker
4.2 Gevraagd: een duizendpoot

5. **De jongeren zelf**
Wat voor de jongeren belangrijk is geweest

6. **Teveel om op te noemen**
Concrete resultaten van het project
6.1 Wat heeft Jongeren aan Zet opgeleverd?
6.2 Nog één keer op een rij

7. **Echt voor en door!**
Jongeren aan Zet als methode van jongerenparticipatie

Referenties

Colofon

AAN DE LEZER

'Als jongeren weten we zelf het beste wat we leuk vinden. Met hulp van de jongerenwerkers ontstaat er vanzelf een leuke en positieve sfeer.'

Dat zei Farya Sayghani, op dat moment 15 jaar oud. Met deze twee zinnen zette ze heel compact neer wat de essentie is van Jongeren aan Zet. De wensen van de jongeren zijn het startpunt geweest en dat is eigenlijk heel vanzelfsprekend.

Majid Douhou, jongerenwerker, 27 jaar, vertelde:

'Als je de dingen doet die zij graag willen, dan kost het geen enkele moeite om jongeren mee te laten werken. Ze zijn eerder té gemotiveerd, ze willen zó graag. Het kost me geen enkele moeite om ze actief te krijgen.'

Met steun van het team van jongerenwerkers van Portes hebben jongens en meiden van 12 tot 22 jaar zich ingezet om wensen van jongeren te realiseren. Wensen op het gebied van activiteiten en in de sfeer van voorzieningen. Onder meer hebben ze met z'n allen twee geslaagde festivals georganiseerd en een gevarieerd activiteitenprogramma opgezet. Het is gelukt om jongeren mee te laten doen en ze verantwoordelijkheid te laten nemen. Daar hebben zij niet alleen resultaten mee geboekt, maar ook veel van geleerd.

Ook de professionals hebben veel geleerd van Jongeren aan Zet. In dit boekje lees je meer over hun ervaringen en de methode.

LEUK EN VOL ENERGIE

Jongeren zijn leuk. Ze ontdekken graag en willen uitproberen. Ze maken deel uit van de samenleving. Ze willen zichzelf en de wereld verkennen. Ze zitten ook vol energie. Bied hen mogelijkheden en al die energie kan positief worden ingezet! Daarover gaat Jongeren aan Zet.

In 2001 werd Hoograven door de gemeente Utrecht voorgedragen voor Onze Buurt aan Zet, een landelijk programma om bewoners te stimuleren actief te worden in de eigen buurt. Bewoners kwamen zelf met ideeën en met extra middelen kon in Hoograven de buurt zelf aan de slag: de buurt aan zet werd Hoograven aan Zet. Het idee achter Hoograven aan Zet was dat de buurt veiliger zou worden als bewoners meer samen zouden doen, als ze zich meer voor hun buurt zouden inzetten. Jongeren aan Zet was één van de zeven projecten onder de paraplu van Hoograven aan Zet.

"Voor en door jongeren", dat was het motto. Dat ook jongeren graag hun steentje bijdragen, blijkt uit alle activiteiten die ze hebben georganiseerd: bijna te veel om op te noemen. Het team van jongerenwerkers van wijkwelzijnsorganisatie Portes heeft daarbij een nieuwe aanpak gevolgd. De werkwijze van Jongeren aan Zet was vernieuwend, de resultaten zijn aansprekend. Het project Jongeren aan Zet is in april 2002 van start gegaan en eind 2004 afgesloten. De methodiek wordt nog steeds toegepast in Hoograven en zou ook op andere plekken toegepast kunnen worden. Om andere professionals, andere jongerenwerkers, hierin te laten delen en enthousiast te maken, is deze methodiekbeschrijving gemaakt.

De professionals - in eerste instantie de andere jongerenwerkers van Portes - krijgen de gelegenheid zich in de werkwijze te verdiepen. Mogelijk draagt dit er toe bij dat ze de methode zelf toe gaan passen. Natuurlijk zou het mooi zijn als ook beleidsmakers, bestuurders en subsidieverstrekkers zich laten inspireren door Jongeren aan Zet en de voorwaarden creëren om deze vorm van jongerenparticipatie op andere plaatsen mogelijk te maken.

Hoograven

Hoograven is een buurt aan de zuidoostkant van Utrecht. Vanaf de jaren '80 zijn veel oorspronkelijke bewoners weggetrokken. Dit was ook de tijd van hereniging van de zogenoemde gastarbeiders met hun gezinnen. De sociale woningbouw in Hoograven trok veel mensen van niet-westerse afkomst, een trend die zich bleef voortzetten. Waar ooit een sterke gemeenschapszin bestond, verdween deze door veranderingen in bevolkingssamenstelling, de vele verschillende culturen, taalproblemen en isolement. Hoograven werd tot aandachtsbuurt.

Met sociale samenhang als voorwaarde voor een veilige en leefbare buurt, moest Jongeren aan Zet, samen met de andere projecten onder de paraplu van Hoograven aan Zet, de buurt een nieuwe impuls geven.

1. BESLISSINGEN EN VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN

Jongeren aan Zet is een vorm van jongerenparticipatie. Een definitie van jongerenparticipatie die goed aansluit bij het project is:

Jongerenparticipatie is het recht van jongeren om:

- als volwaardig individu deel uit te maken van de maatschappij,
- de gelegenheid te krijgen én te worden aangemoedigd taken op zich te nemen en verantwoordelijkheden te dragen,
- hun eigen beslissingen te nemen.

In "Jong betrokken; jongerenparticipatie op lokaal niveau" wordt het belang van jongerenparticipatie als volgt aangegeven:

1. Het recht van kinderen en jongeren tot participatie. In artikel 12.1 van de Universele Verklaring van de Rechten van het Kind staat dat jongeren en kinderen het recht hebben voor hun mening uit te komen. In het besluitvormingsproces moet de mening van jongeren worden meegenomen. Nederland heeft deze wet getekend in 1995.
2. De waarneming dat jongeren steeds minder geïnteresseerd zijn in politiek. De opkomst van jongeren bij verkiezingen ligt beduidend lager dan die van volwassenen. Door hen in een vroeg stadium bij beleidsvorming te betrekken wordt een basis gecreëerd voor (latere) democratische betrokkenheid.

3. Het belang van participatie voor de persoonlijke ontwikkeling van kinderen en jongeren. Ergens bij betrokken zijn en verantwoordelijkheid nemen voor besluiten en acties kan verrijkend zijn voor jongeren. Meedoen geeft jongeren de kans grip te krijgen op hun eigen leven.

De actualiteit anno 2005 vraagt om een vierde argument:

4. Grote groepen jongeren komen steeds geïsoleerder van de samenleving te staan. Ze voelen zich niet gehoord, niet erkend en sluiten zich op in de eigen groep. Bij jongeren met een niet-Nederlandse afkomst is dat het sterkst. Een tweedeling in de samenleving dreigt. Voor zowel de jongeren zelf als de samenleving is

het belangrijk dat de aansluiting wordt hersteld dan wel tot stand wordt gebracht.

De invulling van jongerenparticipatie verschilt sterk. Vaak wordt gewezen op beïnvloeding van het maatschappelijke en politieke proces: jongeren hebben invloed op en zijn betrokken bij beleidsvoorbereiding, besluitvorming en uitvoering. Die invloed hebben ze binnen de gegeven kaders. Het kan dan gaan om thema's die hen direct aangaan, zoals jeugdbeleid, sport- en vrijetijdsvoorzieningen, reilen en zeilen op school. Ze kunnen ook worden betrokken bij de volle breedte van maatschappelijke onderwerpen als milieu, verkeer, veiligheid, onderwijs en cultuur.

"Jong Betrokken" hanteert een onderscheid tussen maatschappelijke en politieke participatie. Maatschappelijke (of sociale) participatie is gericht op het beïnvloeden van voorzieningen, activiteiten en organisaties in de directe leefomgeving van jongeren. Politieke participatie is gericht op het beïnvloeden van het overheidsbeleid.

Er wordt over jongerenparticipatie gesproken in termen van meepraten, meedenken, raadplegen. Invloed geven en betrokkenheid genereren staan centraal. Jongeren staan niet aan de kant maar doen mee: ze participeren in het maatschappelijk en/of politieke proces.

Er kunnen verschillende niveaus van participatie worden onderscheiden. Bekend en inspirerend is de participatieladder van Roger Hart. Toepasselijker voor Jongeren aan Zet is de participatieladder van Shier. Shier onderscheidt vijf niveaus van participatie:

1. naar jonge mensen wordt geluisterd;
2. ze worden gesteund en gestimuleerd zich te laten horen;
3. er wordt rekening gehouden met hun meningen;
4. jonge mensen worden betrokken in de besluitvorming;
5. ze delen in invloed, macht en verantwoordelijkheid.

Op elk niveau zijn weer verschillende invullingen mogelijk, afhankelijk van de situatie of de individuele jongeren, waar contact mee is. Als handvat daartoe onderscheidt

Shier openingen, kansen en verplichtingen. Toegepast op Jongeren aan Zet:

Openingen: is de gemeente, het wijkbureau, de welzijnsorganisatie, de individuele jongerenwerker er klaar voor? Hebben de organisaties de bereidheid en hebben betrokken personen de vermogens om voor een bepaald niveau te kiezen?

Kansen: leent de situatie zich voor die vorm van participatie? Zijn er mogelijkheden om die vorm van participatie de ruimte te geven en de kansen te benutten. Kan die vorm van participatie worden ingebed in beleid en afspraken?

Verplichtingen: is in beleid bij de overheid, landelijk dan wel lokaal, vastgelegd dat die vorm van participatie verplicht is? Is die vorm van participatie beleid van de welzijnsorganisatie? Is die vorm van participatie afgesproken in een samenwerkingsverband van diverse partijen (gemeente, politie, welzijnswerk), bijvoorbeeld in het kader van integraal veiligheidsbeleid?

Een jongerenwerker kan een keuze maken voor een bepaalde aanpak. Hij doet dat vaak op het gevoel. De hoeveelheid beschikbare middelen kan het startpunt zijn, een locatie of eerder gemaakte afspraken. Soms wordt een aanpak gekozen puur op grond van gewoonten. Het gaat er om een bewuste keuze te maken. De participatieladder van Shier of die van Hart of andere denkmodellen over de invloed van jongeren en jongerenparticipatie, kunnen daarbij helpen.

Wanneer maak je nu als jongerenwerker de keuze voor jongerenparticipatie á la Jongeren aan Zet? Welke specifieke situaties vragen, meer dan andere, om een intensievere rol van de jongeren zelf? Wat zijn voor- en nadelen? Aan welke randvoorwaarden moet je voldoen?

In de komende hoofdstukken wordt allereerst dieper ingegaan op Jongeren aan Zet. In het laatste hoofdstuk komen we terug op deze vragen en gaan we in op de plaats die Jongeren aan Zet als methode voor jongerenparticipatie inneemt in het jongerenwerk.

2. DE FELTEN

2.1 Het begin

In het najaar van 2001 werd de bewoners van Hoograven gevraagd met ideeën te komen om het buurtgevoel te versterken. Tijdens twee druk bezochte avonden werden de problemen in de buurt besproken. Een groot aantal voorstellen werd gedaan om Hoograven weer prettig te maken om te wonen. Bewoners konden zelf aangeven welke voorstellen zij meer of minder belangrijk vonden. Onder alle voorstellen waren er ook die zich richtten op jongeren: van een scooterproject tot Marokkaanse buurtvaders en de oproep voor een jongerenwerker. Op deze avonden gaven de volwassen bewoners aan de jongeren vooral niet te vergeten. Aardig detail: er waren deze avonden geen jongeren aanwezig om hun wensen kenbaar te maken.

Waar waren de jongeren van Hoograven op dat moment? Waarschijnlijk buiten! Twee jaar eerder was het jongeren-centrum Aoxomoxoa afgebrand en een nieuw jongeren-centrum zat er niet in. Het aanbod voor jongeren was minimaal en grote groepen jongeren ontmoetten elkaar op een aantal plekken buiten. Het contact met de buurt werd gekleurd door negatieve incidenten. Het wederzijdse wantrouwen tussen de buurt en jongeren was groot.

Jongeren hadden het idee aangezien te worden voor buiten-aardse wezens, waar je vooral bang voor moest zijn. Buurtbewoners waren de overlast zat en wilden zich niet langer onveilig voelen. Er waren wel jongerenwerkers, die de jongeren vooral op straat opzochten. Er waren wat sportactiviteiten, een inloopavond, een meidengroep.

Landelijk:
Onze Buurt aan Zet

Hoograven aan Zet

Jongeren aan Zet

2.2 Achterliggende ideeën

Bij de start van het project in 2002 speelde de uitgangssituatie, zoals hierboven beschreven, zeker mee. "Voor en door jongeren" werd meegegeven vanuit het motto van Buurt aan Zet. Het jongerenwerk wilde het ook over een andere boeg gooien. Er was een nieuwe impuls nodig. Participatie was de rode draad en de jongeren moesten worden uitgedaagd mee te denken en mee te doen.

De oorspronkelijke doelstellingen waren:

1. jongeren actief mee laten denken en betrekken bij activiteiten en voorzieningen, waardoor een positieve bijdrage wordt geleverd aan een leefbare en veilige wijk;
2. het activiteitenaanbod op het gebied van sport en cultuur uitbreiden met een actieve inzet van jongeren;
3. voorzieningenniveau voor jongeren uitbreiden met inspraak en betrokkenheid van jongeren;
4. nieuwe werkvormen en organisatievormen ontwikkelen, zodat jongeren ook na de projectperiode actief blijven.

Deze operationele doelstellingen waren gebaseerd op de visie dat:

- jongeren leuk zijn (en laat dat maar zien dan);
- jongeren bij kunnen dragen aan hun eigen ontwikkeling en groei;
- een aanbod voor jongeren dat voortkomt uit hun eigen vragen, hen ook meer motiveert een actieve rol te spelen in de organisatie;
- het belangrijk is dat jongeren leren samenwerken en leren denken vanuit een groepsbelang;
- jongeren betrokken kunnen worden bij hun eigen lot en hun rol in de samenleving.

Met deze visie en doelstellingen ging Jongeren aan Zet van start. Tijdens de looptijd heeft het project verder vorm gekregen en zijn de uitgangspunten aangescherpt op basis van ervaring en successen. Samen met de groei van de jongeren én van de jongerenwerkers in hun nieuwe rol, is al werkend een methode ontwikkeld.

2.3 Wat heb je nodig?

Zonder mensen en middelen heeft een project geen kans van slagen. Voor Jongeren aan Zet was geld beschikbaar uit drie potjes: het budget van Hoograven aan Zet, de reguliere begroting van het jongerenwerk van wijkwelzijnsorganisatie Portes en bijdragen van het wijkbureau Utrecht-Zuid van de Gemeente Utrecht. Met dat geld zijn extra jongerenwerk, extra activiteiten en extra voorzieningen gerealiseerd.

In april 2002 kon het project beginnen.

Wijkwelzijnsorganisatie Portes leverde een projectleider en van het extra budget werd een coördinator aangesteld voor twaalf uur per week. Uiteindelijk deden zes jongerenwerkers van Portes mee. Een gemotiveerd team kon de uitdaging samen met jongeren aangaan. Het team bestond uit:

- Een projectleider, voor 2-4 uur in de week, met als taken de bewaking van de uitgangspunten, kwaliteit, financiën, methodische ondersteuning, stimulering en de externe contacten, waaronder met het programmateam van Hoograven aan Zet.
- Een coördinator, voor 12 uur in de week, voor de dagelijkse aansturing van de jongerenwerkers en het vormgeven van

- de methode. Doordat ze ook (bewust) meewerkte in de uitvoering, vond het coachen plaats op de werkvloer.
- Zes jongerenwerkers voor de uitvoering van het project samen mét jongeren. Elke werker had eigen taken in Jongeren aan Zet en een flexibel aantal uren om in te gaan op vragen van jongeren. Later werd het onderscheid tussen Jongeren aan Zet-uren en reguliere uren steeds kleiner, omdat de methode Jongeren aan Zet leidraad was geworden voor het werken met de jongeren.

2.4. De eerste jaren

De eerste maanden waren nodig om het project op te zetten: de projectcoördinator werd aangesteld, jongerenwerkers betrokken en de middelen zeker gesteld. Jongeren werden vanuit de bestaande contacten deelgenoot gemaakt van de plannen. Voor dat eerste jaar werd een stappenplan doorlopen dat goed bleek te werken. Het stappenplan is onderdeel geworden van de methode en wordt uitgebreider beschreven in het volgende hoofdstuk. Aan het eind van het eerste jaar vond het eerste festival plaats, Festival Fever, georganiseerd voor jongeren en door jongeren. Naast de optredens op het grote podium hadden vele jongeren activiteiten voorbereid voor de small stage.

Voor alle nieuwe activiteiten werd het stappenplan doorlopen. Het tweede jaar werd eveneens afgesloten met een groots festival, Festival Fever part 2, en jongeren hielpen vreselijk graag mee aan de voorbereiding. Ook allerlei kleinere activiteiten werden georganiseerd: het inrichten van een muziekkelder, wekelijks kickboksen, disco's. De jongeren traden ook naar buiten met onder andere een muurschildering van graffiti op een muur van de bibliotheek en een presentatie van hun activiteiten aan de buurt. Boeiend was ook het debat "De avond van de gekleurde verhalen" met andere buurtbewoners, over het wonen in een multiculturele wijk. Helemaal trots is Hoograven op Hoograven Connection, een groep jongeren die eigen rapmuziek maakt, mede mogelijk dankzij de nieuwe muziekkelder.

Na tweeënhalf jaar stopt Hoograven aan Zet en daarmee ook Jongeren aan Zet. Met de voorbereiding erbij beslaat Jongeren aan Zet een periode van drie jaar. Als impuls is het geslaagd: er is veel gebeurd en er is een methode ontwikkeld die z'n succes heeft bewezen. De wijkwelzijnsorganisatie heeft de methode onderdeel gemaakt van het werken in de buurt en zou graag willen dat hij in andere buurten wordt voortgezet.

3. JONGEREN ECHT AAN ZET

3.1 Geen bureauwerk!

De methode Jongeren aan Zet is niet achter een bureau bedacht en vervolgens uitgevoerd. Er lagen ideeën aan ten grondslag, maar de methode is in de praktijk ontwikkeld. In de praktijk hebben bijbehorende technieken hun vorm gekregen, zoals een stappenplan dat elke keer opnieuw kan worden gebruikt. Het verschil met andere vormen van participatie werd scherper en de rol van de jongerenwerkers steeds duidelijker. Ervaringen werden opgedaan en de jongeren werden geholpen te leren van hun ervaringen. De jongerenwerkers zelf deden het niet veel anders. Zo werd ontdekt wat niet werkte. Zo werd ook ontdekt wat wel werkte en waardoor successen ontstonden. Achteraf heeft het hele team met elkaar helder gemaakt wat de grondslag was van het succes.

3.2 Het geheim van het succes

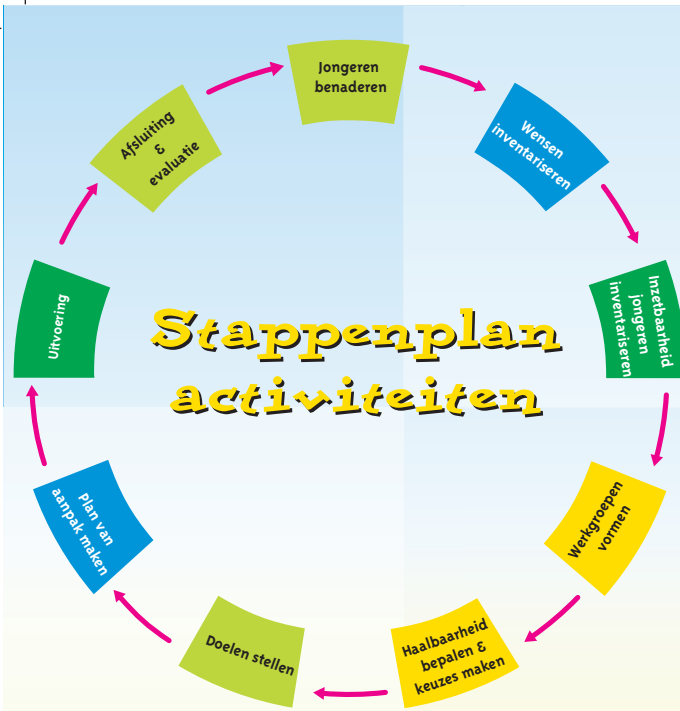
Jongeren aan Zet gaat verder dan wat gewoonlijk onder participatie wordt verstaan. De essentie van de methode is dat jongeren niet alleen binnen al vastliggende kaders betrokken worden, maar zelf kunnen aangeven wat zij willen. Vóór jongeren, natuurlijk, maar ook dóór jongeren: dit betekent niet "jullie vragen, wij draaien". Jongeren zijn zelf mee verantwoordelijk voor de organisatie en uitvoering. De jongeren gaan hun eigen wensen zelf vorm geven: "Jongeren zijn **echt** aan Zet"!

In hoofdstuk 1 werden de verschillende niveaus van participatie beschreven. De methode Jongeren aan Zet is uitgegaan van het hoogste niveau van participatie: in het project werden de beslissingsbevoegdheden én de ver-

antwoordelijkheden gedeeld! De jongeren kregen veel ruimte voor eigen inbreng. Het effect was dat ze ook meer in de organisatie gingen doen. Voor de jongerenwerkers was dat wel eens wennen. Regelmatig moesten ze op hun eigen handen gaan zitten, zoals de teamleden dat noemden: jongeren het op hun manier laten doen. Dat betekent soms fouten laten maken en helpen daarvan te leren.

In de dagelijkse praktijk zitten er nogal wat nuances in het delen van "macht en verantwoordelijkheid". Afhankelijk van de persoon, van de individuele mogelijkheden, kan de verantwoordelijkheid bij de uitwerking en uitvoering groter of kleiner zijn.

3.3 Stap voor stap

Uit de methode is een stappenplan voortgekomen. Met elke stap is ervaring opgedaan en elke stap heeft ook zijn eigen technieken, tips en vragen. Het stappenplan begint bij een (eerste) contact met jongeren en eindigt bij de uitvoering van een activiteit en evaluatie. De organisatie van een grotere of kleinere activiteit is in overzichtelijke en concrete stukjes geknipt. Niet uitsluitend aan het eind van het project wordt geëvalueerd: het leren en bijstellen vindt voortdurend plaats.

- a) Jongeren uit de wijk benaderen
→ evaluatie
- b) Wensen, inzetbaarheid en motivatie inventariseren
→ evaluatie
- c) Werkgroepen vormen
→ evaluatie

- d) Haalbaarheid bepalen en keuzes maken
→ evaluatie
- e) Doelen stellen en een plan van aanpak maken
→ evaluatie
- f) Uitvoering
→ evaluatie
- g) Afsluiting en eindevaluatie

Per stap:

a) Jongeren uit de wijk benaderen

Bij de aanvang van het project worden jongeren actief benaderd vanuit bestaande activiteiten en contacten: sport, een meidengroep of buiten op straat. De jongeren worden uitgenodigd te komen vertellen wat ze graag zouden willen. Na de start deed bij Jongeren aan Zet mond-tot-mondreclame de rest: nieuwe jongeren benaderden de jongerenwerker op straat of klopten aan bij het buurthuis.

b) Wensen, inzetbaarheid en motivatie inventariseren

Bij het inventariseren van de wensen van de jongeren, worden voortdurend de volgende vragen gesteld:

1. Wat wil je?
2. Wat zijn de mogelijkheden?
3. Wat doe of kan je zelf?
4. Wat heb je daarbij nodig?

c) Werkgroepen vormen

Alle groepen jongeren die een bepaalde activiteit draaien of voorbereiden, vormen een werkgroep. De jongeren krijgen zo een positie die bij kan dragen aan hun besef van verantwoordelijkheid voor de organisatie van de gekozen activiteit. De jongerenwerker kan hier weer makkelijker op inhaken.

d) Haalbaarheid bepalen en keuzes maken

De wensen van de jongeren zijn, zeker in het begin, vaak onrealistisch. Het zijn meer fantasieën: wat ik zo graag zou willen, wat ik zó leuk zou vinden... Een belangrijke bijdrage van de jongerenwerkers is de jongeren te ondersteunen bij het concreet maken van hun wensen. Ze doen dit vooral door vragen te stellen:

- Hoeveel geld is er voor nodig? Is dat haalbaar?
- Hoeveel tijd is ervoor nodig? Is dat haalbaar gezien de deadline?

- Is er een locatie voor beschikbaar (gelet op vergunningen en veiligheid)?
- Is er voldoende draagvlak voor de activiteit?
- Is er voldoende begeleiding van jongerenwerkers of vakkrachten beschikbaar?

Niet alle ideeën zijn uitvoerbaar. Er wordt een keuze gemaakt welke ideeën uitgevoerd gaan worden.

Fantasieën/Wensen

Realistische ideeën

f) Doelen stellen en een plan van aanpak maken

Jongeren formuleren met elkaar wat ze willen bereiken met hun activiteit. Na het opstellen van de doelen maken de jongeren een plan van aanpak en een draaiboek. De jongerenwerkers stellen vragen. Handvat daarbij vormen de 5 W's: waarom, wie, wat, waar en wanneer. De 5 W's werden een begrip bij Jongeren aan Zet. Ze zijn ook de basis voor de draaiboeken.

Bij de uitvoering is het oh zo belangrijk de lange spanningsboog tot uur U (van uitvoering) op te knippen in vele kleine stukjes. Zo blijven jongeren gemotiveerd en valt er steeds een succesje tussendoor te behalen. Dit geeft zelfvertrouwen en moed om door te gaan.

Van veel ideeën

Naar één plan

g) Uitvoering

Elke werkgroep onderzoekt zelf de mogelijkheden en randvoorwaarden: geld, planning, ruimte, docenten en dergelijke. Elke groep maakt ook een taakverdeling om een activiteit rond te krijgen. Als er voor alle activiteiten een plan op papier staat, gaan de jongeren deelnemers en bezoekers werven.

De jongerenwerkers geven de noodzakelijke ondersteuning. Er kunnen dingen mis gaan en er mogen fouten worden gemaakt, dat is de sfeer van samenwerken die door de

beroepskrachten moet worden neergezet. Ze houden de vinger aan de pols en blijven in de buurt. Soms laten jongerenwerkers het gebeuren dat er een fout wordt gemaakt. Zij moeten dan echt op hun handen gaan zitten om daarna weer te helpen ervan te leren. Juist in deze fase zijn er continue momenten van bezinnen en bijstellen, van leren en weer doorgaan.

h) Afsluiting en evaluatie

Na iedere stap wordt geëvalueerd. Permanente terugkoppeling moet er voor zorgen dat er veel aandacht is voor het proces en... dat niet uitsluitend het eindresultaat telt. De planmatige aanpak wordt gebruikt om het proces beter te laten verlopen. Voorts biedt het veel mogelijkheden te benoemen wat goed ging, de jongeren te versterken in hun zelfvertrouwen en te motiveren door te gaan.

- Wat ging goed? Waar lag dat aan?
- Wat ging niet goed? Waar lag dat aan?
- Hoe kunnen we ervoor zorgen dat het in het vervolg (nog) beter gaat?

Na afronding van een activiteit wordt nog een keer teruggeblikt op de hele periode.

Het stappenplan heeft een cyclisch verloop. Bij een nieuw idee van jongeren of bij contact met een nieuw en ander groepje jongeren, begint het stappenplan weer opnieuw. Bij Jongeren aan Zet is het stappenplan meermalen doorlopen voor zowel grotere als kleinere activiteiten.

4. OOK CHILLEN EN LEKKER DOLLEN!

Jongeren denken met alle activiteiten mee en krijgen eigen verantwoordelijkheden bij de organisatie: wat vraagt dat van de jongerenwerker? Jongeren helpen de eigen talenten en vaardigheden te ontdekken: hoe gaat dat in z'n werk? Wat heb je als jongerenwerker als bagage nodig om de jongeren zo te begeleiden? Wat moet je doen en wat vooral niet?

4.1 Rollen van de jongerenwerker

Bij elke stap uit het stappenplan heeft de jongerenwerker een bepaalde rol.

Valkuilen voor jongerenwerkers

- Beloften doen die je niet kunt waarmaken.
- De lat te hoog leggen.
- Snel resultaten verwachten.
- Denken dat iedereen zich aan jouw planning houdt.
- Taken overnemen van de jongeren.

Jongerenwerker Majid Douhou:

'Ze willen zó graag meedoen'

De mooiste herinnering bewaart Majid (27 jaar) aan de twee festivals in Hoograven. Toen begeleidde hij een groepje jongeren dat floormanager was. 'Dan voel ik me geen jongerenwerker meer. Ik sta daar als collega van die jongeren. Dat is een geweldige ervaring.'

Majid heeft een gemeenschappelijke geschiedenis met zijn doelgroep. Hij was betrokken bij de werving van actieve jongeren. Samen hebben ze activiteiten voorbereid:

Fase uit het stappenplan

Rol van de jongerenwerker

Jongeren uit de wijk benaderen	• Initiatief nemen en contacten leggen • Jongeren informeren • Jongeren stimuleren en motiveren tot deelname en actieve inbreng
Wensen, inzetbaarheid en motivatie inventariseren	• Initiatief delen, stimuleren, motiveren • Nadenken, meedenken, bedenken • Belonen en waarderen
Wergroepen vormen	• Capaciteiten van jongeren inschatten en op kwaliteiten inzetten • Stimuleren de eigen capaciteiten te gebruiken • Leereffecten inschatten • Faciliteiten bieden: werkplek, telefoon, computer, activiteitenruimte
Haalbaarheid bepalen en keuzes maken	• Kritische reflectie, vragen stellen, de vijf W's • Nadenken, meedenken, overdenken
Doelen stellen en een plan van aanpak maken	• Initiatief bij de jongeren • Doelen helpen formuleren: lange termijn, korte termijn • Proces helpen structureren: kleine stapjes, regelmatig een succesje • Achtervang: zelf laten doen, beschikbaar indien nodig • Vaardigheden oefenen • Helpen verder te komen: stimuleren, laten leren van fouten, persoonlijke aandacht, leren samenwerken • Grenzen stellen en bewaken
Uitvoering	• Initiatief bij jongeren • Achtervang: zelf laten doen, beschikbaar indien nodig • Helpen verder te komen: stimuleren, laten leren van fouten persoonlijke aandacht, leren samenwerken • Grenzen stellen en bewaken • Belonen en waarderen
Evaluatie	• Initiatief • Kritische reflectie, vragen stellen • Belonen en waarderen

de tienerdisco, de muziekkelder en het festival. 'Zo word ik langzamerhand één van hen, maar ik blijf natuurlijk beroepskracht. Ik ben ouder dan hen en heb een andere positie. Dat zien de jongeren ook. Ze kijken af en toe naar mij om te vragen of ze het goed doen. En heeft iemand een persoonlijk probleem, dan klopt hij aan bij mij. Ik moet hun vertrouwen winnen en vasthouden. Dat me dat lukt, vind ik zo leuk.'

4.2 Gevraagd: een duizendpoot

In z'n algemeenheid verschuift de rol van de jongerenwerker van initiërend naar meer coachend. Motiveren tot deelname is op een gegeven moment nauwelijks meer nodig, wel motiveren tot doorgaan. Tussen wantrouwen en teleurstelling aan de ene kant en blijdschap en euforie aan de andere kant ligt een dunne scheidslijn. In één van de valkuilen ben je zo gestapt... Lukt het om aan te sluiten

bij de mogelijkheden van de jongeren, om van een tegenvaller een leermoment te maken, om van een lange spanningsboog heel veel kleintjes te maken, dan is de beloning ook groot. Dit vraagt het nodige van de jongerenwerker.

De beroepskracht kan denken: 'dat kan ik nooit'. Achteraf denkt hij of zij misschien wel: 'ik wist niet dat ik het in me had'. Een teamverband waarin je situaties kunt bespreken, twijfels kunt uiten, zelf even kunt afreageren, is wel heel belangrijk. Aan de jongeren wordt voortdurend gevraagd te leren, aan de jongerenwerkers ook. Samen de koers weer helder maken en elkaar steunen, maakt dat er meer kan dan je voor mogelijk hield.

Tot slot is niet te onderschatten wat een leuke sfeer doet bij de jongeren en ook bij de jongerenwerkers. Investeer in de samenhang van de groepen en teambuilding. De jongerenwerkers van Jongeren aan Zet hebben samen met de jongeren vreselijk veel plezier gemaakt: samen koken en eten, samen een balletje trappen of kanoën, samen dollen tussen het werken door en 'ff chilluh'.

Coördinator Claudia van de Klomp:
'Een enorme uitdaging voor jongerenwerkers'

Claudia van de Klomp (37) was coördinator van Jongeren aan Zet en heeft in Hoograven - samen met haar collega's - handen en voeten gegeven aan de methode.

'Als je liefde voor je vak hebt dan is de methode Jongeren aan Zet een enorme uitdaging,' stelt Claudia. 'Ons team is leergierig en enthousiast. Ook jongerenwerkers elders in Nederland kunnen de methode toepassen. Maar dan moet het budget wel flexibel inzetbaar zijn en de jongerenwerkers zelf ook.'

In Hoograven heeft de methode Jongeren aan Zet intussen haar waarde bewezen. Ook zonder extra projectgeld van Hoograven aan Zet gaat het Team Jongerenwerk Hoograven in 2005 op die toer verder. Ze zouden niet anders meer willen!

Gevraagd: duizendpoot

Yo, jongerenwerker, wat wil jij nog doen?

Een nieuwe methode voor jongerenparticipatie toepassen? Jezelf ontwikkelen terwijl je jongeren van 12-22 jaar helpt hun wensen te benoemen en zelf te realiseren? Laten leren en zelf leren? Coachen, maar ook kunnen dollen met de jongeren?

Wij vragen:

Enthousiaste en flexibele jongerenwerkers, inventief en creatief, die:

- jongeren begeleiden en uitdagen,
- kunnen improviseren en incasseren,
- van tegenvallers leermomenten kunnen maken,
- geduldig zijn en open en betrouwbaar,
- jongeren serieus nemen en hun talenten helpen ontdekken,
- methodisch kunnen werken en reflecteren,
- grenzen kunnen stellen en bewaken.

Wij bieden:

- Jongeren die graag mee willen doen, die zich ontwikkelen en plezier maken, die vallen en met jouw hulp weer opstaan.
- Uitdaging in je werk en concrete resultaten.
- Een hecht team, waar je je ei in kwijt kunt en dat staat als een huis!

5. DE JONGEREN ZELF

Een festival voorbereiden is een stevige klus. Gedurende een langere tijd komt een groep jongeren wekelijks bijeen. Weliswaar bijgestaan door de jongerenwerkers, organiseren zij het festival. Ze organiseren activiteiten die zichzelf én andere jongeren uit Hoograven leuk vinden, die aansluiten bij hun beleavingswereld. Elke keer weer blijkt ook hoe graag de jongeren willen dat ze positief naar buiten komen en iets doen voor hun buurt.

Dat ze zoveel verantwoordelijkheid krijgen is spannend voor ze en ook heel leuk. Ze doen het samen, hebben veel plezier en het doet ze goed deel uit te maken van zo'n groep. Ze overleggen zelf met de wijkagent, de Marokkaanse buurtvaders, het wijkbureau van de gemeente. Voor verschillende activiteiten hebben de jongeren een bijdrage ontvangen van de gemeente. Het blijkt dat de jongeren groeien van het vertrouwen dat ze krijgen en het als een compliment voor hun plannen ervaren. Lastig is zoiets als wachten, wachten op een vergunning, wachten op de toekenning van de subsidie.

Rogier Kock, H.G. Connection:
'Optreden is strak'

'H.G. Connection (Hoograven Connection) maakt hiphop. We zijn met z'n vijven. Elke woensdag- en vrijdagavond zitten we in de muziekkelder. Daar staat onze apparatuur: een computer, sequencer, sampler en synthesizer. We maken composities van beats en rap.'

Met zijn maten heeft Rogier (22 jaar) twee keer opgetreden

op de festivals in Hoograven. Hun muziek is goed ontvangen. Mensen vinden het leuk dat zij zo bezig zijn.

'Kijk, we doen alles zelf', zegt Rogier. 'Eerst hebben we een plan gemaakt om de muziekkelder in te richten. Daarna hebben we apparatuur gekocht met geld van Jongeren aan Zet. Onlangs hebben we de kelder opnieuw geleverd. Voor ons is

een eigen lokaal ideaal. Je kunt wel thuis zitten klungen, maar dit is écht. We kunnen hier rustig freestilen [improviseren], dan komt de inspiratie vanzelf. We maken een flow [melodie] en verzinnen daar een raptekst bij. We hebben een kleine studio, dus de vocalist kan lekker zijn gang gaan.'

Dankzij de muziekkelder is de kwaliteit van H.G. Connection met sprongen gestegen. De vijfmansformatie werkt hard aan een demo. Ze dromen van optredens, want het applaus op het festival in Hoograven smaakt naar meer.

Farya Sayghani:
'Samen iets organiseren vind ik gezellig'

'Als jongeren weten we zelf het beste wat we leuk vinden. Met hulp van de jongerenwerkers ontstaat er vanzelf een leuke, positieve sfeer.'

Farya Sayghani is nu 15 en zit op het VWO. Ze is lid van de meidenclub in Hoograven. Twee jaar geleden werd Farya gevraagd om mee te doen aan de kadergroep van Jongeren aan Zet. 'We zijn een paar keer op werkweekend geweest. We hebben daar besproken welke activiteiten we zouden gaan draaien. Hoogtepunt was het festival. Dat was een hele organisatie. Een tijd lang zijn we elke week bij elkaar gekomen om alles te regelen. Je verzuipt al gauw in duizend dingen, maar de jongerenwerkers verdeelden het werk in stapjes. Elke keer bekeken we hoe ver we waren.'

Zelf was Farya betrokken bij de sportactiviteiten rond het festival. Met andere meiden organiseerde ze een basketbal- en een voetbaltoernooi. Ze maakten posters en zorgden dat die verspreid werden. Ook ontwierpen ze inschrijfformulieren. 'Het leuke is dat we die organisatie zelf deden. Ik snap nu beter hoe een evenement tot stand komt. Vroeger lette ik daar niet op. Rond het festival hebben we elkaar een jaar lang regelmatig gezien. Dat was heel gezellig. Ik ben blij dat de festivals gelukt zijn en dat ik daaraan heb bijgedragen.'

6. TEVEEL OM OP TE NOEMEN

Resultaten zijn meetbaar en merkbaar en zijn het middel geweest om het oorspronkelijk doel te bereiken. De activiteiten die in twee en een half jaar tijd door de jongeren zijn bedacht en georganiseerd, zijn meetbare activiteiten. Het aantal jongeren dat uiteindelijk een meer of minder actieve rol hier bij heeft gehad is ook meetbaar. Niet meetbaar zijn de effecten die Jongeren aan Zet heeft gehad op bijvoorbeeld de overlast in de wijk en het contact tussen de volwassen bewoners en de jongeren.

6.1 Wat heeft Jongeren aan Zet opgeleverd?

In 2004 hebben circa 100 jongeren een actieve rol gehad in Jongeren aan Zet. Het aantal jongeren dat heeft meegedaan aan één van de activiteiten en dat het festival heeft bezocht is een veelvoud hiervan. De activiteiten die Jongeren aan Zet in de projectperiode heeft opgeleverd vormen een lange lijst:

Activiteiten kadergroep

- Vorming kadergroep van 20 jongeren van 12-22 jaar
- Excursie: een kijkje achter de schermen van een festival
- Deelname kadergroep aan LSA-Gala en Jongerenplatform
- Organisatie van activiteiten als voorbereiding op en gekoppeld aan festival 2003: toneel, playback, muziek, koken
- Werkweekend kadergroep ter voorbereiding van het festival 2003
- Aanvulling kadergroep met nieuwe leden
- Werkweekend kadergroep ter voorbereiding van festival 2004
- Organisatie van activiteiten gekoppeld aan festival 2004

- Organisatie Festival Fever part 1 (juni 2003)
- Organisatie Festival Fever part 2 (juni 2004)

Uitbreiding van het activiteitsniveau

- Meidendisco
- Valentijnsdico
- Tienderdisco
- Muziekactiviteiten in de muziekkelder
- Theater
- Voetbaltoernooi
- Voetbal 10-plus
- Voetbal 16-plus
- Muay Thai, vechtsport
- Yugiyo-toernooi, kaartspel
- Videoproject Multiculturele Buurt

Uitbreiding van voorzieningen voor jongeren

- Inrichting van De Bus, een mobiele ontmoetingsruimte
- Jongeren en Openbare Ruimte realiseert dug out, voetbalkooi en verlichting
- Jongeren richten in buurthuis een muziekkelder in
- Extra kantoorruimte voor jongeren in ander buurthuis
- Inrichting van een multifunctionele activiteitenruimte in buurthuis
- Subsidie-aanvraag muziekkelder voor uitwisselingsprogramma met Amsterdam over muziekworkshops

Activiteiten waarmee jongeren naar buiten treden

- Een graffiti op een blinde muur, op verzoek van de bibliotheek
- Een rap van jongeren wordt opgenomen op video en vertoond o.a. op TV-Utrecht
- Presentatie activiteiten aan de buurt. Buurtbewoners en VIP's beleven mee welke activiteiten jongeren op de rails hebben gezet
- Avond van de gekleurde verhalen: een debat met buurtbewoners over wonen in de multiculturele wijk in het kader van het videoproject Multiculturele Buurt Hoograven
- Festival Fever part 1 en part 2

6.2 Nog één keer op een rij

Vanaf het begin hebben veel jongeren actief meegedaan. Jongeren hebben zich positief in de buurt gemanifesteerd door onder andere de festivals, het debat in de buurt en de video-productie. Het activiteitsaanbod en voorzieningenniveau zijn uitgebreid op initiatief van en met organisatorische hulp van jongeren. De diversiteit en omvang van het aanbod blijkt uit de activiteitenlijst: vormend, recreatief, sportief en educatief. Het is bijna teveel om op te noemen.

En er is een nieuwe werkvorm en organisatievorm ontwikkeld: de methode Jongeren aan Zet, beschreven in dit boekje. De methode blijft toegepast worden in het jongerenwerk in Hoograven. Wijkwelzijnsorganisatie Portes wil deze vorm van jongerenparticipatie op meer plaatsen gaan gebruiken. Bij jongeren in Hoograven blijkt een duidelijk besef te zijn ontstaan van de nieuwe aanpak. Bij een behoefteonderzoek in de buurt spraken jongeren zelf over "voor en door jongeren"!

Zijn er afgeleide effecten te benoemen? Het is niet makkelijk meetbaar, maar zonder twijfel heeft Jongeren aan Zet een bijdrage geleverd aan de persoonlijke ontwikkeling van de (actieve) jongeren. Ze hebben ervaren serieus te worden genomen in hun wensen en inbreng. Ze hebben succes ervaren als gevolg van eigen handelen. Hun zelfvertrouwen heeft daardoor kunnen groeien én het vertrouwen dat hun bijdrage aan de samenleving er toe doet. De jongeren hebben verantwoordelijkheid genomen, ze hebben zich verbonden, ze hebben grenzen verlegd en geleerd een prestatie neer te zetten. Ze hebben eigen kwaliteiten leren ontdekken en laten zien wat ze waard zijn. Ze hebben, tot slot, ook leren samenwerken en leren organiseren, zinvolle praktische vaardigheden die bijdragen aan hun toekomstperspectief.

7. ECHT VOOR EN DOOR!

Nu er een duidelijker beeld is van Jongeren aan Zet kan het beter worden geplaatst binnen jongerenparticipatie. Daarbij grijpen we terug op de geschetste theorie uit hoofdstuk 1.

Jongeren aan Zet is gestart onder het motto: "voor en door jongeren". Jongeren worden uitgedaagd na te denken en zich in te zetten voor een aantal activiteiten en voorzieningen in de buurt. Hiermee werd op voorhand gekozen voor een insteek waarbij jongeren een actieve rol zouden vervullen. In de praktijk ontwikkelde Jongeren aan Zet zich sterk vanuit de vraag die van jongeren zelf kwam. Er waren wel praktische beperkingen, maar in principe lagen er weinig kaders vast. Dit is één van de belangrijkste eigenschappen van Jongeren aan Zet geweest, een succesfactor!

Coördinator Claudia van de Klomp: 'Jongeren aan Zet borduurt voort op het principe van jongerenparticipatie, maar dan met veel meer inbreng en creativiteit van de jongeren zelf.' Jongerenparticipatie is een bekende methode in het jongerenwerk. Binnen vaste kaders kunnen jongeren de aangeboden activiteiten mee invullen. 'Wij gaan verder,' zegt Claudia. 'Wij vragen wat jongeren willen en we vragen ook hoe ze dat denken te realiseren. Dat is écht voor en door.'

Met een blik op de participatieladder van Shier kunnen we het volgende constateren.

- Er is sprake geweest van participatie op het niveau van het delen van beslissingsbevoegdheid en verantwoor-

delijkheid, het hoogste niveau, niveau 5.

- De opening daartoe is mede ontstaan door de voorgeschiedenis: het ontbreken van een goede plek voor jongeren en een reeks van incidenten maakte de noodzaak duidelijk van en bood ruimte voor een andere aanpak. Dat besef was aanwezig bij het wijkbureau van de gemeente en bij de jongerenwerkers van wijkwelzijnsorganisatie Portes.
- De kans werd geboden door het Buurt aan Zet-programma: de inbreng vanuit de buurt op de bewonersavonden en, niet onbelangrijk, de extra middelen die gebruikt konden worden.

- Waren er verplichtingen die juist tot deze aanpak hebben geleid? In het project Hoograven aan Zet werden enkele centrale uitgangspunten gehanteerd zoals "voor en door" en "het stimuleren van kadervorming". Het programmateam, met daarin ook de projectleiders van bijvoorbeeld de buurtvaders en het activiteitencentrum voor bewoners, bewaakte de uitgangspunten en motiveerden elkaar. Gemeente en stadsbestuur steunden dit. Er was dus een voedingsbodem waarop Jongeren aan Zet kon groeien.

De voorwaarden waren gunstig voor het ontwikkelen van de methode: er was een opening, er waren kansen en er was een verplichting. Het toepassen van de methode kan ook onder minder gunstige omstandigheden.

In de definitie die in "Jong Betrokken" wordt gegeven is Jongeren aan Zet een vorm van maatschappelijke participatie en geen politieke participatie. Is dat een beperking? Kan of moet Jongeren aan Zet uitgroeien tot politieke participatie?

Het antwoord heeft veel te maken met de uitgangssituatie: in sterkere mate dan 20 jaar geleden nemen veel jongeren een geïsoleerdere positie in de samenleving in. Zo zijn er groepen jongeren van allochtone afkomst die zich niet thuis voelen in de Nederlandse samenleving: ze staan tussen twee culturen in, worden gediscrimineerd en zien onvoldoende toekomstperspectief. Ze trekken zich terug in de eigen groep, een afgesloten eenheid, en zijn slecht benaderbaar. De methode Jongeren aan Zet is een begin om dat isolement te doorbreken. Dat kan alleen door de jongeren zelf en hun wensen en belevingswereld als uitgangspunt te nemen. Als zij zich geaccepteerd voelen als lid van de samenleving, zullen ze zich ook meer als zodanig gaan gedragen.

De situatie waarin het jongerenwerk kan kiezen voor de methode Jongeren aan Zet is eigenlijk onbepaald: in elke situatie kan de methode worden toegepast en wellicht meer betrokkenheid genereren dan in een klassieker aanbodsgerichte aanpak. Er zijn situaties waarin met de

methode Jongeren aan Zet openheid en betrokkenheid kan ontstaan, waar dat op andere manieren niet meer lukt. Het vraagt een omslag in denken bij jongerenwerkers; ze moeten een andere rol aannemen en zich daarin ontwikkelen. Het vraagt ook wat vrije bestedingsruimte in budgetten om op de wensen van jongeren in te kunnen gaan.

Wat het Portes Team Jongerenwerk Hoograven betreft: **'Als je jongeren verantwoordelijk maakt voor hun eigen wensen, is er zoveel winst te halen. Ze zijn trots op zichzelf en op elkaar. Wij zijn trots op hen en we zijn ook trots op Jongeren aan Zet!'**

Jongeren aan Zet is een resultaat van **Hoograven aan Zet** in Utrecht.

De uitwerking van het landelijke project **Onze Buurt aan Zet** heeft in Hoograven geleid tot een zevental projecten onder de gezamenlijke paraplu van **Hoograven aan Zet**. Om de sociale samenhang, veiligheid en leefbaarheid in Hoograven te bevorderen zijn bewoners gestimuleerd actief te worden in hun buurt. Allerlei groepen bewoners hebben meegedaan. Naast buurtbewoners in z'n algemeenheid zijn dat ook specifiek jongeren geweest, bewoners met een Marokkaanse achtergrond, kinderen op basisscholen en de bewoners van een aantal flatwoningen in Hoograven Zuid.

Jongeren aan Zet is uitgevoerd door het team van jongerenwerkers van Portes, de wijkwelzijnsorganisatie in Hoograven, Utrecht: Maurice de Wit, Mustapha Loikili, Majid Douhou, Mohammed Benhadou, Bachir El Allali, Tamara Kas, Claudia van de Klomp en Lidwien Knibbeler. Voor vragen en informatie: jongerenaanzet@portes.nl

Referenties

- Bombeeck, Hees et al., 'Jong betrokken; jongeren- participatie op lokaal niveau', Amsterdam, Instituut voor Publiek en Politiek (IPP), 2002
- Shier, H., 'Pathways to participation: openings, opportunities and obligations', in Children and Society, vol.14, (2000)
- 'Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care', Unicef, 1977

Colofon

Teksten, redactie en productie: Henni Bunnik
(Citaten uit) interviews (najaar 2004): Rogier Wierx
Eindredactie en vormgeving: de Communicatiecode
Foto's : Team jongerenwerkers Portes en Wim Oskam©
DTP en drukwerk: Viaplan Houten
Met dank aan Karijn Aussems voor haar voorstudie.

Portes, Utrecht, juli 2005

